

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

1991-yildan
chiqa boshlagan

2020-yil. 5-son.

ISSN 2010-5584

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я

ПРЕПОДАВАНИЕ
ЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

L

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz

ADABIYOT, MA'RIFAT VA MADANIYAT MASKANI

Ushbu sonda

Dolzarb mavzu

Ilmiy matn va termin

6
bet

Dars – muqaddas

“Dunvo degan shundayin
anglab bo'lmis sir ekan”

18
bet

Tadqiqotlar

Qo'shima so'zlar imlosi
bobida ayrim mulohazalar

35
bet

Из опыта преподавателя

Комплексный подход
к обучению чтению

62
bet

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

2020-yil. 5-son.

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV
Dilshod KENJAYEV
Maqsudxon YO'LDOSHEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Nargiza RAHMONQULOVA
Yorqinjon ODILOV
Mamatqul JO'RAYEV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Nilufar Namozova
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinbosari)

Jamoatchilik kengashi:

Muhammadjon ALIYEV
Ergesh ABDUVALITOV
Manzura DADAXO'JAYEVA
Ehson TURDIQULOV

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Emma TOROSYAN

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10,
(71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Jumaldan ko'chirib bosilgan maqolalar "Til va adabiyot ta'limi" dan olindi, deb izohlanishi shart.

Jumalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat nuqtayi nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-mulohazalari bosilishi mumkin.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga 25.05.2020-yilda topshirildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi 60x84¹/₈. Sharti bosma tabog'i 6,0. "Times" gamiturasi. 10, 11 kegl. "SANO-STANDART" MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Manzil: Toshkent sh. Olmazor tum., Shiroq ko'chasi. Buyurtma Adadi 4500 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

1991-yildan chiqa boshlagan

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
LANGUAGE AND LITERATURE

TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

MUNDARIJA

DOLZARB MAVZU	
Nusratullo JUMAXO'JA. Davlat tilining nufuzi va mavqeyi: uni tubdan oshirishda qanday dolzarb muammo va to'siqlar mavjud?	3
TILSHUNOSLK	
Nizomiddin MAHMUDOV. Ilmiy matn va termin	6
METODIK TAVSIYA	
Saodat KAMBAROVA. Nutq o'stirishda tizimli yondashuv	9
Valijon QODIROV, Yag'raxon UMAROVA. Ona tilidan fanga oid umumiy kompetensiyalar tizimida pragmatika masalalari	11
Marjona JUMANOVA. Badiiy adabiyotda pleonazm hodisasining qo'llanilishi	13
Zulxumor MIRZAYEVA. Shekspirdan Navoiyga: mutafakkir ijodiga yangicha yondashuv	14
DARS - MUQADDAS	
Feruza SHAROPOVA. Ona tili darslarida matnni o'qib tushinish malakasi	16
Rayxon RASULOVA. "Dunyo degan shundayin anglab bo'lmas sir ekan"	18
Jamila MAHMUDOVA. Sonlarning ma'no guruhlari	20
Sotiboldi ODILOV. Tasviriy ifoda mavzusini o'rganish	21
ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR	
Nodira ABDULLAYEVA. Dars samaradorligini ta'minlovchi vositalar	23
Bobomurod MIRSANOV. Nemis tilida qo'shma otlarni vizual metodlar orqali o'rgatish	24
TAHLIL	
Zamiraxon TO'XTABAYEVA. Til transferensiyasi va uning turlari	25
Tojixon SOBITOVA. Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda xalq og'zaki ijodining o'rni	27
Olimjon JUMABOYEV. Rassom ruhiyati va rang-tasvir uyg'unligi	28
Ijobat SAYMURATOVA. Romanda majoziy tasvir va ruhiy iztiroblar talqini	30
Aysafar MURTAZAYEVA. Ingliz tilida texnikaga oid terminlarni o'rgatishning lingvodidaktik asoslari	32
TADQIQOTLAR	
Nodira ADIZOVA. Buxoro tuman toponimlari tarkibida topoasos, topoformant hamda indikator tushunchalari	34
Atabay JUMANIYOZOV, Nafisa POLVANOVA, Feruza ALLABERGANOVA. Qo'shma so'zlar imlosi bobida ayrim mulohazalar	35
Erkin MUSURMANOV. Yorkent xonligi adabiy muhiti va uning mashrabshunoslikda tutgan o'rni	37
Otabek YO'LDOSHEV. Texnogen sivilizatsiya va ta'lim-tarbiya	39
KICHIK TADQIQOT	
Dilnoza JUMAYEVA. "Yusuf va Zulayho" dostonida variantlilik	41
Ixtiyor ERMATOV. Tilshunoslik terminologiyasida gipero-giponimik hodisalar	42
Nilufar CHO'LIYEVA. Yangi o'zbek qissalarida qahramon masalasi	44
Elmira HAZRATQULOVA. "Tarixi Rashidiy" asari adabiy manba sifatida	45
Yulduz JO'RAYEVA. "U mendirman, men esa udir"	46
Dilnoza QURBONOVA. Bag'rikenglik kompetensiyasini shakllantirish	48
ЛУЧШИЙ УЧИТЕЛЬ - ФИЛОЛОГ - 2020	
Шоира МАШАРИПОВА. Мы перед ними в неоплатном долгу	49
Артур ТЕН. А.Т.Гвардовский «Василий Теркин»	50
Дилором АБДУЛЛАЕВА. Обучение в командах достижения как один из методов кооперативного обучения	52
МЕТОДИКА. ОПЫТ	
Альмира АБУТАЛИПОВА. Узбекская литература второй половины XX-начала XXI века. Обзор литературного процесса. Саид Ахмад. «Вунт невесток»	54
ИСПОЛЬЗУЙТЕ ЭТИ МАТЕРИАЛЫ	
Эльвина АЛИЕВА. Инновационные интерактивные и активные педагогические методы на занятиях по синтаксису русского языка в вузе	56
Инобат ТУРСУНОВА. Возможности русского языка в нравственном воспитании молодого поколения (обучая воспитывать)	58
ИЗ ОПЫТА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ	
Наргиза ШАРИПОВА. Уделить внимание литературе - значит уделить внимание будущему и духовности	60
Чарос АБДУЛЛАЕВА. Лингвокультурная сущность фразеологических единиц (ФЕ) с цветообозначением и их национально-культурная специфика в английском, русском и узбекском языках	61
Светлана ЯРЦЕВА. Комплексный подход к обучению чтению	62
ЯЗЫКОЗНАНИЕ	
Урал УСМАНОВ, Замира УСМАНОВА. Сопоставительный анализ компонентного состава неполных предложений с нулевым сказуемым	65
Ирода СИДДИКОВА. Общелингвистические и лексикографические проблемы синонимии в разносистемных языках	68
Рязно ТУРДИЕВА. Усвоение глагольно-именных словосочетаний с временными отношениями	69
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ	
Нояба ЮЛДАШЕВА. Контекст художественно-документальной прозы Светланы Алексиевич	71
НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	
Евгений МАЛИНОВСКИЙ, Ирина ТКЕБУЧАВА. Замечания о старых и новых крылатых фразах в русском языке	73
ОБСУЖДАЕМ СПОРИМ	
Умида ПУЛАТОВА. Обучение основам письменной речи студентов-юристов	77
Манзура МИРСОЛИЕВА. Формирование читательских интересов на уроках литературы в условиях цифровизации образования	78
ПАМЯТНЫЕ ДАТЫ	
Евгений БАСКАКОВ. «Здесь вы увидите кусочек восточной сказки...»	80

TIL VA ADABIYOT
TA'LIMI

журнали

Я ПЕРЕДАВАЕМ
ЯКА НАТЕРИТУДИ LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining Filologiya va Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashr:

BAG'RIKENGLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Yoshlar ongiga bag'rikenglik g'oyalari singdirishda ta'lim tizimi alohida ahamiyatga ega, chunki inson aynan ta'lim muassasalarida to'plangan ijtimoiy tajriba va qadriyatlarini ilmiy asosda va tizimli tarzda o'zlashtirib boradi. Qolaversa, ta'lim tizimi bosqichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tufayli tarbiya jarayonida tadriijiylik ta'minlanadi. Shuning uchun ham xalqaro hujjatlarda masalaning bu jihatiga doim alohida e'tibor qaratiladi. Xususan, "Bag'rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi"-da tarbiya murosasizlikning oldini oladigan eng samarali vositalardan biri ekanligi, "Ta'lim sohasidagi siyosat va dasturlar alohida odamlar, etnik, ijtimoiy, madaniy, diniy va til jihatidan alohida guruhlari, shuningdek, millatlar o'rtasida tushunishni yaxshilash, o'zaro hamjihatlik va bag'rikenglikni mustahkamlashga yordam berishi lozim"¹ligi qayd etilgan.

Aytish joizki, o'tgan yillar mobaynida ingliz tili darslarida madaniyatlararo bag'rikenglik tushunchasini o'quvchi ongiga singdirib borishga yetarlicha e'tibor berilmagan. O'quvchining hayotiy nuqtayi nazarini axloqiy me'yorlar doirasida shakllantirish alohida ijtimoiy pedagogik ahamiyat kasb etadi. O'quvchi yoshlarni tarbiyalashda madaniyatlararo bag'rikenglikni rivojlantirish nafaqat chet tili, balki barcha fanlar kesimida har bir pedagogning asosiy maqsadiga aylanishi lozim. Chunki jamiyatda insonlar orasidagi anglashilmovchiliklarning aksariyat qismi ularda madaniyatlararo bag'rikenglikka oid bilimning etarlicha shakllanmaganligi natijasida vujudga kelmoqda.

Ingliz tili darslarida madaniyatlararo bag'rikenglikni shakllantirishning asosiy unsurlaridan biri muayyan bilimlar zamirida shakllanadigan qadriyatlar, baholar tizimidir. Bilimlar qanchalik obyektiv va chuqur bo'lsa, uning zamirida yuzaga keladigan qadriyatlar, baholar ham shunchalik mustahkam bo'ladi.

G.N.Serikov ta'limotiga ko'ra ta'lim-tarbiya tizimi muhitida tolerantlik uchun makon yaratishda quyidagi omillar bo'lishi talab etiladi:

1. Har bir pedagogning tolerantligi.
2. Ma'muriyat tolerantligi.
3. Pedagogik jamoa tolerantligi.
4. O'quvchilar tolerantligi.
5. Ota-onalar tolerantligi.

Bu omillarning o'zaro hamkorlikdagi faoliyati natijasida o'quvchilarda qat'iy tizimning ishlashi kuzatilgan.

I.V.Mirotvorskayaning fikricha, tolerant ong va xulq-atvorini shakllantirishning fanlararo modeli mazmuni va yo'nalganligidan qat'i nazar, tolerantlik madaniyatini shakllantirishning barcha pedagogik metod va usullarini o'zida birlashtirishni talab etadi. Har bir ta'lim muassasasi o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib laboratoriyalar tashkil etishi va tolerantlik madaniyatini shakllantirish metodikalarini ishlab chiqishi yo'lga qo'yiladi.²

T.Akbarov, U.B.Orunboyev fikricha darslarda o'quvchilarda tolerantlikni tarbiyalashda quyidagilarga e'tibor qaratish zarur:

1. Dunyoda barcha narsalarning turlicha ekanligini tushuntirish.

2. Millatlar bir-biridan farq qilishini tushuntirish.

3. Kishilardagi o'zgachalikka bag'rikenglik va sabr bilan munosabatda bo'lish.

4. Fuqarolarni o'zaro tinch-totuvlikda yashashga o'rgatish.

5. Yoshlarga mas'uliyatni sezgan holda javobgarlikni yuqorilash yo'nalishida tarbiya berish.

6. Yosh avlodda vazminlikni kuchaytirish, bag'rikenglik, sabrlik, chidamlilik kabi xususiyatlarni tarbiyalash.³

G.Tillayevaning fikricha, "Tolerantlik shaxs shakllanishining asosiy omillaridan biri bo'lib, u millatlararo totuvlikni ta'minlash, sivilizatsiyalar almashinuvi davrida yuz beradigan ziddiyatli vaziyatlarda jamiyatga munosabat, uning barqarorligini ta'minlashning asosiy omildir". U.Qudratova esa "tarixiy-genetik tahlil, birinchidan, tolerantlik – jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi omil, ikkinchidan, tolerantlik – ta'lim tizimining ijtimoiy buyurtmasi ekanligiga alohida e'tibor qaratish zarur"⁴ligini ta'kidlaydi.

G.Akromova nuqtayi nazariga ko'ra tolerantlik tushunchasi shakllangan yoshlarda turli xil axborotlarni qabul qilish va ularni obyektiv o'zlashtirish ko'nikmasi rivojlanadi. Buning uchun esa o'quvchilar orasida ishchan muhit yaratilishi kerak. Tolerantlik tarbiyasida har bir o'quvchining alohidalik, o'ziga xoslik, tolerantlik tushunchalarini o'zlashtirishga moyilligi, ijodiy fikrlashga odatlanish darajasini aniqlagan holda pedagog chora-tadbirlarni qo'llash tavsiya etiladi.

Madaniyatlararo bag'rikenglik tushunchasini shakllantirish jamiyatda totuvlik va hamjihatlik, barqarorlik va taraqqiyotni ta'minlashning muhim vositasi hisoblanadi. Shundan kelib chiqqan holda maktab chet tili darslari o'quv rejasiga madaniyatlararo bag'rikenglik tuyg'usini shakllantirishga doir qo'shimcha materiallar kiritilishi muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga chet tili darslari dunyo xalqlari madaniyatini o'zida aks ettirgan video lavhalar va filmlar, taqdimot materiallari, an'ana va qadriyatlarini o'zida ifoda etgan sahna ko'rinishlari va real hayotdan olingan matnlar bilan boyitilgan holda amalga oshirilishi kerak. Bundan tashqari ingliz tili darslarida alohida madaniyat kuni darslari yo'lga qo'yilib, unda dunyo xalqlari madaniyatiga sayohat muhiti yaratilishi zarur. Ushbu darsda boshqa xalq madaniyatiga oid materiallar, boshqa xalq madaniyatini o'zida namoyon etuvchi rasmlar, liboslar, urf-odat va qadriyatlarini to'g'risida ma'lumotlar, milliy qo'shiqlardan parchalar yoki o'sha xalq madaniyatini ifodalovchi sahna ko'rinishlari berilishi kerak. O'quvchilarda madaniyatlararo bag'rikenglikni shakllantirishda individual ishlar bilan birga, guruhli mashg'ulotlardan ham keng foydalanish o'quvchilarning jamoa sifatida fikrlari shakllanib borishiga katta hissa qo'shadi.

Xullas, madaniyatlararo bag'rikenglikni o'quvchilarda hosil qilish orqali biz yurtimiz hududida necha yuz yildan beri yashab kelayotgan turli millat vakillarining tinch, osoyishta, o'zaro hamjihatlikda yashashga o'rgatamiz. Buning uchun esa chet tili darslarida o'qitish jarayonini yangi g'oyalari bilan boyitish talab etiladi.

¹Bag'rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi // YUNESKO Xalqaro me'yoriy hujjatlari. – Toshkent: Adolat, 2004.

²Мироत्वорская И.В. Формирование толерантности у учащихся старших классов общеобразовательных школ в процессе правового образования: Дисс. ... канд. пед. наук. – Чебоксары, 2004. – С. 82–84.

³T.X.Akbarov, U.B.Orunboyev. Ta'lim jarayonida tolerantlikni shakllantirish muammolari. ziyonet.library.uz

⁴U.Qudratova. Ta'lim-tarbiya jarayonida shaxslararo tolerantlikni shakllantirish omillari va unda pedagog-o'qituvchilar faoliyati. ziyonet.library.uz